

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми **«РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
ІЗ ЗАЇКАННЯМ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР»**

Виконала:
студентка KorLs1-M19z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія. Спеціальна психологія
Гупалюк Світлани Вікторівни

Керівник:
Вержиховська О.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Мілевська О.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та спеціальних
методик

Кам'янець-Подільський 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАЇКАННЯМ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР	7
1.1. Теоретичний аспект взаємозв'язку музики та мовлення.....	7
1.2. Музично-дидактичні ігри як засіб розвитку усного мовлення старших дошкільників із заїканням.....	13
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЇКАННЯМ	24
2.1. Завдання та зміст констатувального етапу дослідження.....	24
2.2. Аналіз результатів виконання констатувального етапу дослідження.	51
Висновки до другого розділу.....	60
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАЇКАННЯМ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР	63
3.1. Обґрунтування методики формувального етапу дослідження.....	63
3.2. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.....	68
Висновки до третього розділу.....	74
ВИСНОВОК	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	82
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлено соціальною потребою розвитку мовлення дітей як важливого компонента становлення особистості та пріоритетним спрямуванням Національної доктрини розвитку освіти України, Базовим компонентом дошкільної освіти, Законом України «Про дошкільну освіту», що передбачають модернізацію дошкільної освіти, досконалість форм, методів, засобів і методики навчання дітей рідній мові, формування культури мовленнєвого спілкування.

Дошкільний вік – це період активного засвоєння дитиною мови, становлення й розвитку всіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної, зв'язного мовлення, засвоєння його виразності та образності (А. Богущ, Т. Піроженко та ін.). Крім того, повноцінне оволодіння мовою в дошкільному віці – необхідна умова вирішення завдань розумового, естетичного, духовно-морального виховання, засвоєння культури свого народу, національних та загальнолюдських цінностей у максимально сензитивний період розвитку (В. Бондар, В. Синьов, Є. Соботович, В.Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Вирішення проблем розвитку мовлення для дошкільників із заїканням має особливе значення, тому що заїкання як порушення усного мовлення травмує психіку дитини, є однією з причин розвитку невротичних рис особистості, порушує комунікацію, ускладнює взаємини з оточуючими (С. Конопляста, А. Кравченко, В. Селіверстов, В. Тищенко, М. Хватцев, В. Шкловський).

Проблема виразності і плавності мовлення дітей із заїканням розглядається в дослідженнях Н. Власової, Г. Волкової, І. Вигодської, В. Кондратенко, Р. Левіної, С. Миронової, І. Поварової, В. Селіверстова, Н. Чевелевої та ін. Зважаючи на специфічність порушення плавності мовлення, особливості його темпо-ритмічної організації, а також на відхилення в моторній сфері, які стосуються динамічного праксису та музично-ритмічних здібностей

заїкуватих дітей, убачаємо за необхідність формування ритміко-інтонаційної організації усного мовлення, яка є однією з важливих ланок у комплексній методиці корекції заїкання (Л. Белякова, В. Селіверстов, І. Сікорський).

Важливе місце в корекційній роботі належить музиці (О. Ворожцова, Д. Кемпбелл, З. Матейова, С. Машура). Автори знайшли певний взаємозв'язок між мовленням і музикою, що зумовлює розвиток людського мислення і сенсорних функцій. Структурами музичних і мовленнєвих компонентів, які взаємодіють, є ритм, темп, інтонація, емоції.

Аналіз науково-методичної літератури і практики корекційної роботи з дошкільниками, які мають заїкання, дозволив констатувати недостатню розробленість корекційних технологій, в основі яких знаходяться сенсорні засоби музичної діяльності дошкільників, відсутність логопедичних методик із використанням полісенсорних можливостей. Актуальність і недостатня розробленість вище зазначених питань зумовили вибір теми дипломної роботи магістра **«Розвиток мовлення у старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці корекційно-розвивальної методики, спрямованої на розвиток мовлення в дітей старшого дошкільного віку із заїканням на основі вдосконалення темпо-ритмічної організації мовлення засобами музично-дидактичних ігор.

Об'єкт дослідження: процес мовленнєвої діяльності дошкільників із заїканням.

Предмет дослідження: педагогічні умови й особливості розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.

Гіпотеза дослідження: правильне використання засобів музично-дидактичних ігор у процесі корекційно-розвивальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку зі заїканням, сприятиме підвищенню рівня розвитку у них усіх пізнавальних психічних процесів, зокрема мовлення.

Для реалізації поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1. З'ясувати теоретичні аспекти проблем розвитку мовлення у старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.
2. Провести емпіричне вивчення рівня розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням
3. Розробити методiku розвитку мовлення старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.

Методи дослідження: вивчення, аналіз, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему; узагальнення й синтезування психолого-педагогічної, спеціальної і методичної літератури для з'ясування науково-теоретичних засад проблеми; цілеспрямоване спостереження за корекційно-розвивальним процесом, збір і аналіз анамнестичних даних, бесіди з батьками і вихователями; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний); кількісний і якісний аналіз експериментальних даних

Експериментальна база дослідження. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Жмеринської міської ради.

Теоретична значущість полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів проблеми розвитку мовлення у старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.

Практичне значення полягає у проведенні емпіричного вивчення рівня розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням; розробці методики розвитку мовлення старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Розвиток мовлення у старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних

ігор».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВОК

Теоретико-практичне дослідження проблеми розвитку мовлення у старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор дало нам змогу стверджувати наступні висновки.

Музика сприяє розвитку особистості, сприяє прояву індивідуальних особливостей, формуванню внутрішнього світу, реалізації пізнавальних інтересів, корекції комунікативної сфери, утвердженню соціальної захищеності. Оцінки емоційних образів музики збагачують словниковий запас, формують зв'язне мовлення, вокальні звички, розвивають мовленнєве дихання, артикуляцію, дикцію. Відомим є широке застосування музичних засобів у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з заїканням. Одним із таких засобів є логопедична ритміка. Ритмічні рухи розвивають координацію, здатність до переключання рухів, сприяючи руйнуванню патологічних рухових стереотипів, нормалізуючи мовленнєву та рухову функції.

Аналіз науково-методичних джерел з питання розвитку мовлення дошкільників із заїканням доводить, що емоційний потенціал дитячої психіки в процесі розвитку мовленнєвих навичок використовувався недостатньо. Узагальнюючи сучасні уявлення й аналізуючи дослідження щодо механізмів емоційної регуляції мовленнєвої діяльності, припускаємо ефективність використання музично-дидактичних ігор як засобу розвитку мовлення на основі музично-сенсорного розвитку дітей. Особливістю пропонованого підходу є те, що ми враховуємо розвиток усіх компонентів мовлення заїкуватих дітей. Порушення одного із структурних компонентів мовлення, у цьому разі просодичної сторони, ускладнює розвиток мовлення в цілому. Отже, крім навчальної функції, музично-дидактичні виконують корекційно-розвивальну функцію. Задача логопедичної роботи полягає в тому, щоб за допомогою систематичних планових занять звільнити мовлення дітей із заїканням від напруження, зробити його вільним, ритмічним, плавним та

виразним, а також усунути недоліки вимови і виховати чітку, правильну артикуляцію

Структура методики вивчення рівня мовленнєвого розвитку в старших дошкільників із заїканням містить: обстеження лексичної сторони мовлення; обстеження граматичної сторони мовлення; обстеження звуковимови; обстеження фонематичних процесів; обстеження просодичного компонента звукової сторони мовлення; обстеження зв'язного мовлення дітей; обстеження комунікативних властивостей та вмінь; обстеження мовленнєвого дихання; обстеження проявів заїкання в дошкільників. Було виділено й уточнено оцінні критерії та показники. Критеріями загального мовленнєвого розвитку виступили складові усного мовлення (лексико-граматична, фонетико-фонематична сторони мовлення, зв'язне мовлення й комунікативні вміння), особливості мовленнєвого дихання (як фізіологічної основи мовлення) та основні прояви заїкання старших дошкільників.

Аналіз результатів завдань, а також проведених нами спостережень і бесід показали, що для більшості дітей з невротичною формою заїкання є характерною наявність помилок на підбір протилежних і близьких за значенням слів, труднощі в узгодженні іменників з числівниками, утворенні слів за допомогою суфіксів; утворенні прикметників від іменників; у доборі споріднених слів. У дошкільників спостерігаються нестійкість і нечіткість у вимові окремих звуків, помилки в складовій структурі складних слів, труднощі під час виділення слів із певним звуком, у визначенні наявності чи відсутності звука в слові (можуть виконати завдання, але з допомогою педагога). У мовленнєвій поведінці простежується скутість, напруженість. Вони можуть регулювати силу голосу, але виразність мовлення дітей недостатня (мовлення малоемоційне). Порушення темпо-ритмо-інтонаційного оформлення мовлення проявляється в невмінні виділяти і відтворювати склади, фрази з різним інтонаційним акцентом, а також самостійно змінювати тип інтонаційних конструкцій у реченнях. У своїх

розповідях діти обмежено використовують набутий лексичний запас, пропускають смислові ланки, складають розповіді з простих речень, складні конструкції не використовують, можуть допускати незначні відхилення від тексту, використовують невербальні засоби однобічно та скупо, їхнє спілкування відбувається здебільшого з ініціативи інших.

Для більшої частини дітей з неврозоподібною формою заїкання характерною є наявність помилок на класифікацію понять, підбір протилежних і близьких за значенням слів, відсутність у словнику якісних прислівників, порядкових числівників, присвійних прикметників, помилки при вживанні прийменників, труднощі при зміні та утворенні нових слів. Спостерігаються недоліки у вимові звуків, є порушення складової структури окремих слів, труднощі під час виділення слів із певним звуком, у визначенні наявності чи відсутності звука в слові, порушення здатності регулювати темп і ритм мовлення. Діти мають утруднення в самостійному складанні речень, допускають змістові та смислові помилки під час самостійних розповідей і переказувань, пропускають структурні компоненти розповідних оповідей, у змісті описових розповідей неповно відображають особливості предметів. Словниковий запас бідний, тому використання слів у різних контекстах обмежене. Постійно потрібна допомога педагога. Виразальними засобами мовлення користуються дуже обмежено. Наявні порушення просодичних компонентів. Діти мають труднощі у відтворенні складових рядів різної складності з переміщенням наголосу. Недостатньо розвинена здатність керувати основними типами інтонацій.

При обґрунтуванні створення методики, ми виходили з того, що музика і мовлення – субстанції, що взаємно впливають одна на одну. Взаємозв'язок музики та мовлення знаходить опору у фізіології людини, будові його органів та мозку. Це підтверджує зверненість і мовлення, і музики до одного й того ж органа почуттів – слуху; використання голосу як загального «інструмента» мовлення та співу; загальні зони в мозку. Ритм-

темп-інтонація-емоції – усе це характеристики, як мовлення, так і музики. Оскільки первинна несформованість одного з мовних компонентів – темпоритмо-інтонаційного компонента мовлення тягне за собою вторинні зміни, у заїкуватих дітей порушується здатність самовираження, передачі вербальної та невербальної інформації і здатність сприймання цих видів інформації від інших осіб.

Методика була побудована з урахуванням основного дидактичного принципу систематичності й послідовності, бо оволодіння дітьми із заїканням певними знаннями, навичками та вміннями повинно відбуватися не час від часу, а постійно і регулярно. Музично-дидактичні ігри розподілені в певній послідовності, що забезпечує посильне їх засвоєння. Під час здійснення корекційно-розвивальної роботи ми спиралися на використання практичних і наочних методів із включенням словесних. Оволодіння правильними мовленнєвими і музично-сенсорними навичками є тривалим процесом, який вимагає систематично використовуваних видів діяльності. Наслідувально-виконавські вправи виконуються дітьми відповідно до зразка. Використання ігрових вправ викликає емоційно-позитивну налаштованість дітей із заїканням, знімає в них напругу. У логопедичній роботі із дітьми з заїканням важливе місце посідають вправи практичного характеру (дихальні, голосові, артикуляційні, а також такі, що розвивають загальну й ручну моторику). Однією з головних задач дихальних вправ є зняття напруження з м'язів дихального апарату, а також створення координацій між роботою дихального, голосового й артикуляційного апаратів. Основним призначенням артикуляційних вправ є розвиток кінестетичної основи рухів, розвиток об'єму та якості рухів, удосконалення артикуляційної моторики. Порушення артикуляції, голосу, дихання і ритму створюють у комплексі передумови для виникнення судомного мовлення. У процесі вокальних вправ судомні спазми зникають. Звільнення від судом створює так само передумови зникнення страху мовлення та інших вторинних явищ. Спів пов'язаний із співучістю розмовного мовлення, з багатством зв'язків між інтонацією та ритмікою мови. Він є

доступним та улюбленим видом музичної діяльності дошкільників, викликає позитивні емоції, нормалізує м'язовий тонус. Саме тому у своїй методиці ми використовуємо вокальні вправи. Одним із основних методів є ігровий, у якому провідна роль належить логопеду. Музично-дидактичні ігри відповідно до обраної мети передбачають розв'язання корекційно-розвивальних та музично-сенсорних задач. Використання їх визначене віковими й індивідуально-психологічними особливостями дітей із заїканням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова И.А. Лучшие музыкальные игры для детей: учеб. пособие для учителей. М.: ООО ИКТЦ «ЛАДА», 2016. 224 с.
2. Андрасян А.Л. Музично-дидактичні ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з вадами зору: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Одеса, 2004. 21 с.
3. Артемова Е.Э. Особенности формирования просодики у дошкольников с речевыми нарушениями: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка». М., 2005. 156 с.
4. Артемова Л.В. Дидактичні ігри і вправи в дитячому садку / за ред. Л.В.Артемова, О.П.Янківська. К.: Рад. школа, 2007. 127 с.
5. Арутюнян Л.З. Как лечить заикание. Методика устойчивой нормализации речи. М.: Эребус, 1993. 160 с.
6. Асланова С.Р. Показатели неплавности речи у детей дошкольного возраста как фактор риска заикания: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка». М., 2001. 140 с.
7. Баранова М.И., Т.К. Михайлова Медико-педагогическая характеристика заикающихся детей дошкольного возраста и принципы коррекционной работы с ними. *Клиника и терапия заикания: сб. научн. Трудов* / под ред. Г.В.Морозова. К., 1984. С. 27-34.
8. Белякова Л.И., Дьякова Е.А. Логопедия. Заикание: учеб. для студ. вузов. М.: В.Секачев, 1998. 304 с.
9. Венгер Л.А. Генезис сенсорных способностей / под. ред. Л.А.Венгер, К.В.Тарасова, Т.В.Лаврентьева и др. М.: Педагогика, 1986. 256с.
10. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. К.: Муз. Україна, 1998. 255 с.

11. Власова Н.А. Заикание / под.ред. Н.М.Асатиани, Л.И.Белякова, Н.А.Власова, К.П.Беккер. М.: Медицина, 1983. 256 с.
12. Волкова Г.А. Игровая деятельность в устранении заикания у дошкольников: кн. для логопеда. М.: Просвещение, 1983. 144 с.
13. Волкова Г.А. Методика психолого-педагогического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики: учеб.-метод. Пособие. СПб.: «ДЕТСТВО-ПРЕСС», 2006. 144 с.
14. Выгодская И.Г. Устранение заикания у дошкольников в игре: пособие для логопедов / под. ред. И.Г.Выгодская, Е.Л.Пеллингер, Л.Л.Успенская. М.: Просвещение, 1989. 175 с.
15. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6-ти т. / гл. ред. А.В.Запорожец. М.: Педагогика, 1984. Т.4: Детская психология. 1984. 432с.
16. Гопіченко О.М. Диференціація голосних та приголосних звуків на логопедичних заняттях із дітьми. *Педагогіка та методика спеціальні*: збірник наукових праць. К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова., 2000. С. 3-7.
17. Гордеева С. Е. Коррекция темпо-ритмических нарушений речи у заикающихся дошкольников вербальными и невербальными средствами как эмоционально-чувствительными компонентами учебной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка». М, 2002. 170 с.
18. Жукова Н.С. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников / под. ред. Н.С.Жукова, Е.Н.Мастюкова, Т.Б.Филичева. М.: Просвещение, 1990. 238 с.
19. Игры в логопедической работе с детьми: пособие для логопедов и воспитателей детсадов / под. ред. В.И.Селиверстова. К.: Рад. шк., 1985. 184 с.

20. Кондратенко В. Заїкання: феноменологія та основні напрями реабілітації: посіб. для вищ. навч. закладів / за ред. В.Кондратенко, В.Ломоносов. К.: Вища школа, 2006. 70 с.
21. Кононова Н.Г. Музыкально-дидактические игры для дошкольников: из опыта работы муз. Руководителя. М.: Просвещение, 1982. 86 с.
22. Конопляста С.Ю. Комплексний підхід до подолання заїкання у юнаків: навчально-методичний посібник. НПУ ім. М.П.Драгоманова. К., 2005. 144 с.
23. Копачевская Л.А. Формирование интонационной выразительности у детей с речевыми нарушениями: автореферат. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика». М., 2000. 182 с.
24. Кравченко А.І. Корекція заїкання у дітей молодшого та середнього шкільного віку засобами комплексної фізичної реабілітації: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Суми, 2003. 200с.
25. Крутій К.Л. Можливості формування мовної особистості у дошкільному віці . *Дошкільна освіта*. Запоріжжя, 2003.№ 1. С. 32-38.
26. Левина Р.Е. Заикание у детей. Преодоление заикания у дошкольников. М., 1985. 230с.
27. Леонова С.В. Психолого-педагогическая коррекция заикания у дошкольников: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: ВЛАДОС, 2004. 128 с.
28. Лисина М.И. Общение и речь: развитие речи у детей в общении со взрослыми / под общ. ред. М.И.Лисиной. М.: Педагогика, 1985. 207 с.
29. Логопедия: учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. «Дефектология» / под ред. Л.С.Волковой. М.: Просвещение, 1989. 528 с.

30. Лохов М.И. Психофизиологические механизмы коррекции речи при заикании. СПб. : Наука, 1994. 190 с.
31. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии: учеб. пособие для студ. вузов. М.: Академия, 2003. 381 с.
32. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст): советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. М: ВЛАДОС, 1997.304 с.
33. Матейова З. Музыкотерапия при заикании. К.: Вища шк., 1984. 303 с.
34. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника: метод. посіб. для педагогів, практик. психологів, студ. серед. і вищ. пед. закл. / за ред.С.Є.Кулачківська (наук. ред.), Т.О.Піроженко, Л.Г.Подольак та ін. К.: Світич, 2003. 140 с.
35. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях: кн. для логопеда. М.: Просвещение, 1991. 208 с.
36. Науменко Т.І. Музичне виховання дошкільників засобами українського фольклору: конспект лекцій. К.: ІСДО, 1995. 63 с.
37. Оганесян Е.В. Логопедическая ритмика: учеб. пособие для студ., обучающихся по спец. «Дефектология». М.: МОЛЭК, 1998. 96 с.
38. Основы теории и практики логопедии: учеб. пособие для студ. пед. высших учеб. зав. / под. ред. Р.Е.Левина, Л.Ф.Спирова, Н.А.Никашина и др.М.: Просвещение, 1978. 367 с.
39. Павалаки И.Ф. Темпоритмическая организация движений и речи заикающихся дошкольников: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук.: спец.13.00.03 «Коррекционная педагогика» М., 1996. 25 с.
40. Пахомова Н.Г. Стан комунікативної компетенції у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету. Сер. соціально-*

педагогічна / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співак. Кам'янець-Подільський, 2007. Випуск VII. С. 223-225.

41. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень дитини. К.: Главник, 2005. 112 с.

42. Рау Е.Ф. Логопедия: пособие для учащихся педучилищ и воспитателей. М.: Просвещение, 1979. 127 с.

43. Рудницька О.П. Вчись цінувати прекрасне: естетична оцінка в музично-педагогічній практиці. К.: Музична Україна, 1983. 112 с.

44. Селиверстов В.И. Заикание у детей. Психокоррекционные и дидактические основы логопедического воздействия. М.: ВЛАДОС, 2000. 200 с.

45. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте: учеб. пособие для вузов. М.: Академия, 2002. 232 с.

46. Сикорский И.А. Заикание. М.: АСТ: Астрель: Транзиткнига, 2005. 191с.

47. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: навч. посіб. К.: Вища шк., 1994. 143 с.

48. Сохін Ф.О. Удосконалення мовлення старшими дошкільниками / Ф.О.Сохін. *Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія: у 2 ч.: / упоряд. Богуш А.М.* К.: Вища школа, 1999. 211 с.

49. Спирова Л.Ф., Ястребова А.В. Учителю о детях с нарушениями речи. М.: Медицина, 1986. 112 с.

50. Тарасун В.В. Логодидактика: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / Валентина Володимирівна Тарасун. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. — 348 с.

51. Тарасун В.В. Психолого-педагогічні основи превентивного навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». К., 1999. 56с.

52. Тищенко В.В. Формування інтелектуального компонента

мовленнєвої діяльності у розумово відсталих дошкільників: дис. ...
канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка». К., 1999. 225 с.

53. Тяпугин Н.П. Заикание. Изд. V. М.: Медицина, 1986. 156 с.

54. Филичева Т.Б. Логопедия: учебник для студ. высш. учеб. заведений / под. ред. Т.Б.Филичева, Н.С.Жукова, Е.М.Мастюкова. Екатеринбург, 1998. 320 с.

55. Чевелева Н.А. Исправление заикания у дошкольников в процессе обучения: пособие для логопедов. М.: Просвещение, 1988. 112 с.

56. Шеремет М.К. Актуальні проблеми спеціальної освіти // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №19: Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. Вип.7. С. 79-81.

57. Шеремет М.К. Особливості формування мовлення у слабочуючих дітей: методичні рекомендації. К.: ІЗМН, 1996. 74 с.

58. Шкловский В.М. Заикание: учеб. Пособие. М.: ІСЕ, 1994. 248с.

59. Шушарджан С.В. Музыкотерапия и резервы человеческого организма. М.: Медицина, 1998.193 с.

60. Юрова Р.О. Заняття з логоритміки в групах для дітей з заїканням: метод. посіб. Херсон: Херсонський пед. ун-т., 2000. 126 с.